

9. V GOZDU KOČEVSKEGA ROGA

Po Kočevskem Rogu je bilo vse mirno, le divjih prašičev je bilo vse polno, da ni bilo slišati drugega kot kruljenje. Nič se jih nisem bal. Ko sem prišel v njih bližino, mi niso ničesar storili, ampak zbežali so pred menoj. Zaradi izčrpanosti sem moral večkrat počivati in lizati roso. To mi je vedno svetoval moj notranji vodnik, s katerim sem se vso pot razgovarjal in ki mi je govoril, da bom kmalu prišel iz gozda, le vztrajati da moram. Začelo se je daniti in skoro sem zagledal sonce, ki je zame ugasnilo pred šestimi dnevi. to je 2. junija. Takrat pač nisem mislil, da bom še kdaj gledal sonce, ki je vir zemeljskega življenja. Še napol dremoten in v sanjah me je zbudil glas in mi velel, naj nadaljujem pot. Takoj sem vstal in šepal dalje, pri tem sem pa tudi ugotovil, da sem zopet sam in da me je zapustil moj vodnik – moj angel varuh. Vedel nisem nič točnega, kje sem. Stal sem na nekem griču in zagledal pod seboj dolino, nad katero se je vlekla gosta megla. Domneval sem, da je vas Kožlek. Šel sem tja, da bi dobil malo vode, saj je bilo rose le toliko, da sem za silo vzdržal. Ko sem se približal dolini in sem mislil, da bom prišel v vas, sem videl, da je bila dolina zaras-

la z mogočnimi hrasti in bukvami tako, da je bilo kar temno in bi se kmalu izgubil. Nisem vedel, kod bi šel, da bi prišel čim prej in po čim krajši poti ven, ker mi je vsak korak poti povzročil veliko napora zaradi moje slabosti. Poteklo je že osem dni, odkar sem nazadnje jedel in še takrat malo nezabeljene tople vode, ki so nam jo dali partizani v Kranju: za jed mi ni bilo dosti, samo slabega sem se počutil. Začel sem zato, ne zaradi lakote, ampak zaradi žeje, jesti kislo deteljico, ki jo je bilo vse polno v gozdu. Tako sem se res malo okrepčal. Mislil sem si, ko bi sedajle dobil še malo vode, bi lahko ostal kar tu, da bi se popolnoma odpočil, ker pa vode ni, moram dalje, da jo dobim, četudi me stane življenje. Hodil sem zopet ure in ure, pa nisem prišel do nobenega studenca niti do druge vode, žeje pa nisem mogel več prenašati. Zmočil sem si roke s svojo vodo ter jo lizal in pil z rok, čeprav je bila topla in slana. Čez nekaj časa zagledam z griča hrib, ki se je dvigal nad kočevskim mestom. Bil sem ves srečen, ker sem vedel, kje pravzaprav sem. Seveda me je skrbelo, kako bom prišel do ondod, ko je še tako daleč. Bilo je najmanj tri do štiri ure hoda za zdravega človeka, jaz sem pa moral računati najmanj en dan, da bi sploh prišel do tja, ako ne bi prej podle gel mukam. Pehal sem se dalje po vročem soncu in kmalu sem prišel malo iz gozda. Videti je bilo, da so bili tu v bližini naseljeni ljudje. Vedel sem, da jih sedaj ni, ker so Kočevarji že vsi leta 1941 odšli v Nemčijo in sedaj je bilo tu vse prazno. Po senožetih in vrtovih se je paslo več srn, bile so kar domače, se

niso nič bale, mirno so mulile travo. Prišel sem do neke naselbine, kjer je bilo vse požgano, in začel stikati, da bi dobil kak vodnjak in malo vode. Našel sem ga kmalu, žalibog pa je bil prazen in popolnoma suh. V nekem drugem je bilo vode za prgišče, pa je nisem mogel izvleči. Stikal sem med ruševinami za kakim loncem ali škatlo, da bi z njo zajel vodo. Našel nisem nič, popolnoma sem že obupal. Mislil sem skočiti kar v vodnjak in piti toliko časa, da ugasim žejo, dasi sem vedel, da ne bom več mogel zlesti iz njega. Težko sem se premagal, ampak sem se le zaradi dolžnosti, da obvestim javnost, kaj se je zgodilo z domobranci. Končno sem staknil le nekje razbit lonec, ki je imel gotovo sto lukenj. Zamašil sem jih s travo, da bi tako lonec vsaj malo držal vodo. V nekem grmu sem odtrgal srebot, na katerega sem navezal lonec in ga spustil v vodnjak. Videl sem, da je bila tekočina bolj podobna gnojnici kot pa vodi. V njej je bilo vse vrste crkovine, mačke, podgane in druga golazen. Začel sem vleči vodo, pa nisem mogel dobiti niti kaplje, edino kolikor je bila mokra trava, sem si ohladil ustnice. Potegnil sem lonec do stokrat iz vodnjaka, ker se je vsa voda izgubila skozi njegove luknje. Moral sem nadaljevati pot žejen kot prej, le še bolj utrujen zaradi napora pri dviganju vode. Imel sem pa tudi neverjetno veliko uši, ki sem jih spočetka pobijal, ko sem pa videl, da je ves trud odveč, sem kar pustil, da so se pasle po meni. Začelo me je poleg vseh teh nadlog še skrbeti, kaj bo z mojo bolno nogo, ker je začela črneti, znamenje, da je zastrupljena, opirati

se nisem mogel več nanjo. Bila je še povsem kriva, niti stegniti je nisem več mogel. Počasi sem se vlekel dalje in si mislil: „Dokler bo šlo, bo šlo. Ko bom popolnoma obnemogel, bom obležal in ne bo moja krivda, če se ne bom rešil in ne bom mogel povedati, kaj so delali komunisti.“ Zavedal sem se pa prav posebno, da imam pri sebi svetinjico, ki me je do sedaj vedno vodila in varovala, zato sem se tudi sedaj zanesel na njeno pomoč. Čuval sem jo kot oko, da je ne bi izgubil. Tako sem prišel do vasi, kake tričetrť ure oddaljene od Kočevja. Prišel sem okrog štirih popoldne nad vas, gledal vanjo in opazoval partizane, ki so jahali na konjih in se vozili z motorji. Vedel sem, da pred nočjo ne bom mogel stopiti v vas, če bom do takrat zdržal in če bo v meni do večera še kaj življenja. Legel sem v praprot, da sem bil dobro skrit. Če bi slučajno kdo hodil po gozdu, me ne bi mogel drugače najti kakor da stopi name. Braniti se ne bi mogel nič, niti z besedo ne, saj nisem mogel zaradi oteklega jezika in suhega grla veliko govoriti. To je bilo vse od žeje. Ko sem ležal, sem se spomnil, kako je bilo v preteklosti pri domobrancih in kaj se je zdaj zgodilo. Najbolj pa me je skrbelo in tudi bal sem se, da se mi ne bi zmešalo, da mi ne bi popustil razum in da bi sam ne zašel do partizanov, ker so mi že vse vrste misli prihajale v glavo. Čutil sem že, da kmalu ne bom več zmožen, da bi sam sebe vodil, zato sem molil in prosil Boga in Marijo, naj mi pomagata in me rešita.

Sonce se je počasi pomikalo proti zahodu, tako da se mi je zdelo, da sploh stoji in da noč ne bo

prišla. Rad bi bil zaspal, da bi mi prej minil čas, pa nisem mogel. Ko bi se upal in če bi bilo kaj bolje, bi kričal od bolečin, tako silne so bile. V takem primeru moraš potrpeti, če je sila. Pa ne da bi se bal smrti, bal sem se samo muk, če bi me komunisti dobili v roke. Morda bi si kdo mislil, da sploh ni mogoče – saj bi si tudi jaz tako mislil – prestati 8 dni brez hrane in vode, povrhu pa še živeti pet dni v takem strašnem položaju v jami, stepen in obtolčen, in še tako dolgo pot prehoditi. Tudi jaz sem se temu čudil, še bolj pa se danes čudim, kje sem dobival tisto moč, da sem toliko časa zdržal. Sam vem, da ne bi mogel kaj takega prenesti, ampak to je bila božja pomoč, ki mi je pomagala in mi dajala poguma in upanja na rešitev. To je bilo res, da sem bil že po naravi tak, da mi niso nikdar odpovedali živci, če sem se še tako prestrašil. Tudi sedaj bi me tisti prizor ne prizadel toliko, če bi ne bil tako stepen in izstradan. Če človek nima prave podlage, mu vse odpove.

10. PRVA REŠILNA BILKA

Ko se je začelo malo nočiti, sem se začel z veliko previdnostjo počasi pomikati proti vasi. Priplazil sem se čisto blizu do neke žive meje in opazoval, kako je neki star mož nosil vodo v hlev in napajal živino. Komaj sem se zdržal, da nisem planil in zavpil, naj mi da vode. Premagal sem se in še malo počakal, da se je še bolj stemnilo. Zelo previdno

sem prišel do hleva, v katerem je bil mož. Na sredi hleva je stalo vedro vode. Nič nisem vprašal, ali smem piti ali ne, ampak sem kar padel v vedro in pil. Mož se je menda ustrašil, kar tudi ni bilo nič čudnega, saj sem hodil samo v srajci in spodnjih hlačah. Ta obleka pa je bila vsa krvava. Jaz sem bil še bolj strašen v obraz. Bil sem ves črn od smodnika in drugega prahu, ki je bil v jami. Bil sem tak, da bi bilo najbrž tudi mene samega strah, če bi se videl. Ne vem, kam je mož zbežal. Njega ni bilo več nazaj. Prišla pa je neka ženska, menda je bila njegova žena, in krdelo otrok. Prijela me je in me odtrgala od vedra, ter zakričala nad menoj kakor nad kakim razbojnikom, da moram nehati piti, ker bom drugače še počil. Nato je še rekla, da domobranci niso drugega zaslužili, kakor da so jih pobili. Menda je že vedela, da so nas pobijali, ker mi je tako rekla, čeprav ji do takrat nisem nič povedal. Potem sem ji pa tudi jaz povedal, da so nas žive v jamo metali in da so nas mučili. Govoril sem ji tako, da bi se ji kaj zasmilil, da bi mi dala kaj jesti ali vsaj pustila vodo piti. Ko pa sem videl, da bi me najrajši sama izdala ali ubila, sem se začel pomikati ven in začel prositi jajc in kruha. Res mi je prinesla eno jajce in dva krompirja. Lepo sem se ji zahvalil in planil, ker sem vedel, da je to past za mene. Videl sem namreč mlado dekle, ki me je prišla gledat v hlev in je kar na mah izginila. Sumil sem, da je šla klicat partizane, ki so bili v vasi. Količkor sem imel moči, sem tekkel, da sem prišel do gozda. Jajce sem kar med potjo pojedel, čeprav je

bilo surovo, krompir sem pa še vedno tiščal v roki. Ko sem sedel v gozdu, sem hotel jesti krompir, toda čim bolj sem grizel in žvečil, tem več ga je bilo v ustih. Požreti ga sploh nisem mogel, ker sem imel preveč suha usta in grlo. Bilo mi je obupati, ker prej nisem mislil, da me bodo ljudje tako grdo sprejeli in me izdali partizanom. Bal sem se, da me bodo odslej, kamor bom prišel, izdali sovražniku ali pa sami potolkli. Sploh si nisem mogel misliti, da bi prišel domov, ker sem bil predaleč od doma, da bi še tri dni zdržal brez hrane, pa tudi ni bilo mogoče, še tri ure težko pri tako slabi moči. Spomnil sem se svojega prijatelja, ki mi je v jami dajal navodila, kako in kam naj se obrnem, če se mi posreči priti iz groba. „Krušnice“ mi je šumelo po glavi. Tam je moje rešenje in pomoč. Tam so tisti ljudje, ki me ne bodo preganjali in izdajali partizanom, temveč me bodo skrili, dali vode in jesti, kar sem si najbolj želel. Toda do Krušnic priti, ko so še tako zelo oddaljene, bo skoro nemogoče, ker se že sedaj komaj premikam. Kar zgrozil sem se pri misli na nadaljevanje poti, toda končno mi ni preostajalo drugega, da sem šel dalje. Pot mi je bila kot s trnjem posuta. Šel sem počasi po gozdu dalje in dalje in od daleč opazoval razsvetljene hiše. Približati se jim nisem upal, ker sem vedno mislil, da so v njih partizani, ki me bodo izdali. Zavlekel sem se na neko stransko pot, ki je vodila do Krušnic. Dobro je bilo, da sem vsaj malo poznal ves okoliš. Počasi sem šel dalje, ker sem moral vsakih 10 metrov počivati. Začel sem se tresti in srce mi je začelo

lo zastajati. To je bil znak, da bom kmalu podlegel, kajti že iz jame sem poznal ta znak bližajoče se smrti. Zato sem šel hitro, da bi čimpreje prišel do vasi. Nič ni pomagalo. Bilo je že prepozno, da bi mogel hitreje hoditi. Bil sem že tako slab, da sem samo še po štirih lazil. Še enkrat sem se pripravil na smrt in se pogovoril z Bogom, ki se mi je zdel že čisto blizu mene.. Zadnjo postajo sem bil naredil in sem mislil, da bom izdihnil. Skoro sem si zopet želel rešitve tega neznosnega trpljenja, ki mi jo bo prinesla smrt. Okrog mene je bila trda tema. Na levi je bila senožet, porasla z grmovjem, na desni je bil pa gozd. Lahno je pihljala nočna sapica in me hladila, kar mi je zelo prijalo. Sicer je pa bila polna tišina, niti psov ni bilo slišati lajati, zato sem mislil, da ni v bližini nobene vasi in da sem tudi Krušnice zgrešil.

11. DOBRI LJUDJE

Ko sem sedel in čakal na belo ženo, kdaj bo zamahnila s koso, se dobrih petdeset metrov pred menoj zasveti luč. Takoj sem ugotovil, da mora biti tam hiša, ki je prej zaradi gostega drevja nisem mogel opaziti. Čudno se mi je zdelo, zakaj se je luč tako pozno vžgala, saj je moralo biti takrat najmanj dve ali tri ponoči. Toda ni bilo časa za premišljevanje, kajti pri meni so bile sedaj sekunde dragocene, vsaka sekunda mi more rešiti mogoče življenje. Privlečem se do hiše, se dvignem in potrkam na

okno. Oglesi se neka ženska. V hiši ni bilo partizanov, in ženska me vpraša, kdo sem. Povem ji, da sem domobranec, da sem ušel iz groba v Kočevskem Rogu in da sedaj prosim, naj mi reši življenje ter naj mi da samo malo vode in malo kruha. Videl sem, da se je zelo ustrašila in mi je s tresočim glasom odgovorila: „Pojdi proč, ti si komunist in me samo skušaš.“ Toda nisem odnehal, ampak sem lepo prosil, naj mi odpre; ko me bo videla, kakšen sem, mi bo gotovo verjela. Žena je bila usmiljenega srca. Ne vem, ali mi je odprla zato, ker sem jo nadlegoval ali mi je res verjela. Ko mi je odprla vrata, sem padel v sredo kuhinje kot bi bil že mrtev in sem jo prosil, naj mi da vode in naj me ne izda. Bila je takoj vsa objokana, kar se mi je dobro zdelo. Takoj mi je postregla z mlekom in surovim jajcem. Potem mi je rekla, da moram iti na podstrešje in ne smem biti v hiši. Odpovedale so mi vse moči, da sploh nisem mogel stati in da bi sam šel. Zato me sama prime za roko in pelje po stopnicah na podstrešje. To vem, da sem ji še povedal, da imam veliko uši, da bi se rad preoblekel. Prinesla mi je perilo in me sama preoblekla, saj sam nisem bil zmožen. Nato sem izgubil zavest in sem se prebudil ob sedmih zjutraj. Poleg mene je stala žena z mlekom in žganjem v roki in mi vsa žalostna rekla, da se je bala, da bom umrl. Prišel sem do tako dobre družine, ki me je sprejela tako lepo, kot bi bil prišel k materi. Žena je vedno stala pri meni, me negovala, obvezovala rane na nogah in rokah in me vedno spraševala, kaj še želim. Meni pa ni bilo do ničesar

drugega, samo vode sem želel. Čim bolj sem pil, tem bolj sem bil žejen. Z nobeno stvarjo si nisem mogel ugasiti žeje. Pil sem mleko, vodo, kavo in surova jajca, pa vse skupaj ni nič pomagalo. Žgalo me je po ustih vse do želodca. Imel sem usta in ustnice tako sežgane, da je bilo vse ena sama krasta in me je tako bolelo, da nisem mogel niti jesti. Prvi večer sem mislil, da bom tam samo prenočil in se malo odpočil, da bom drugi dan laže nadaljeval pot proti domu. Namen sem imel res dober, pa nisem imel moči, da bi mogel iti dalje, saj sem bil tako slab in izčrpan od prejšnjega dne, da niti na stranišče nisem mogel.

Žena je videla, da sem zelo slab. Zelo jo je skrbelo, kako bi mi mogla lajšati bolečine. Zato je pripeljala še dve sosedi. Vse tri skupaj so pripravile nekakšno domače zdravilo in mi ga devale na nogo, da so se rane čistile in celile. Bile so dobre specialistke v tej stvari, ker se je drugi dan pokazalo, da se bo na nogi predrlo. Imel sem upanje, da bom potem boljši, in tudi ženske so me tako tolažile. Čez nekaj dni sem prišel malo k moči, pa žena – lahko bi ji rekel mati – me je tako lepo oskrbela. Napravili so mi sijajno skrivališče pod zemljo, tako da sem se kar varnega počutil v njem. Založila me je tudi s hrano in vodo, da sem kar naprej jedel. Prvi dan nisem smel veliko jesti, ker mi žena ni dala, ampak mi je nosila večkrat in po malem, kar je bilo tudi prav. Če bi jedel in pil prvi dan, kolikor bi hotel, bi gotovo od tega umrl ali pa vsaj zbolel in bi moral še dalj časa tam ležati in se zdraviti.

Dobro sem se zavedal, prav tako tudi žena in gospodar, da bi partizani, če bi me dobili tam skritega, ubili ženo, gospodarja in prav tako tudi mene. Izdana je bila odredba, da bo vsakdo, ki ščiti kakšnega skrivača ali koga drugega, ki je proti režimu, prav tako kaznovan, kakor skrivač. Kazen pa je bila smrtna. Žena je bila zelo pogumna in se ni dosti ustrašila komunističnih groženj, čeprav so prišli vsak dan s patrolo in niso bili nikoli oddaljeni od mene več kot en meter, včasih še manj, tako da sem točno slišal, kaj se pogovarjajo. Kar lasje so mi šli pokoncu, ko sem slišal, da so se partizani razgovarjali, koliko skrivačev najdejo vsak dan. Če oni samo malo zvedo, kje se kdo nahaja, ga toliko časa iščejo, da ga dobijo. Tudi gospodar se je ves tresel, česar mu nisem nič zameril. Vsako uro je pritekel do mene in me spraševal, kdaj bom šel dalje. „Daj, da se kmalu malo pozdraviš in greš v gozd, ti bomo že nosili hrano, da ne boš lačen.“ Žena ga je pa mirila in mu pripovedovala, da sploh nisem še zmožen, da bi vstal in šel v gozd, da moram še nekaj dni ležati. Če bom potem kaj boljši, bom šel dalje. O, kako bi rad šel v gozd, da bi bil bolj varen pred sovražnimi komunisti, pa nisem mogel. Čim sem se dvignil, se mi je vrtelo v glavi. Tisto bi že kako premagal, ampak moje noge, ko se nisem mogel nanje opirati. Posebno leva mi ni dosti služila. Končno sem le videl, da je v tistem kraju postajalo precej vroče. Prosil sem jih, naj mi preskrbijo kakšne velike copate, da bi jih lahko obul. Poskusil bi iti počasi v gozd, potem pa proti domu. To je bilo četrty dan, kar sem

bil pri tisti hiši in sem se precej boljšega počutil. Izgubil sem tudi strah, da so noge zastrupljene, ker se je predrlo in je tekel gnoj ven, pa tudi bolečin nisem čutil tako močno kot prvi dan.

Dobival sem redno novice v moj brlog, včasih dobre, včasih slabe. Ne vem, kje so videli ljudje takrat rešitev. Nekoč mi pride pravit moja zdravnica, da me bo najbrž z vlakom domov peljala, ker bodo komunisti kmalu propadli, da se zopet umikajo proti hribom, da vozijo barake v Kočevski Rog, kjer se bodo utrdili. Meni pa se je vse to zdelo smešno, ker sem poznal Angleže, kako so nas sprejeli na Koroškem kot največje sovražnike, nam kradli ure in denar, nazadnje pa še na izdajalski način izročili Titovcem v plombiranih vagonih. Seveda, ljudje so bili pa še vedno tako zaslepljeni, da so pričakovali pomoči od Angležev, kakor smo se tudi domobranci zanašali nanje.

Ležal sem v temnici in premišljeval, kako bom prišel do doma, ki je še tako daleč in je toliko partizanov v vsaki vasi, da vse mrgoli. Takrat so stale še vse divizije v Sloveniji, kolikor ji je prišlo iz Hrvaške v začetku maja. Kar zaslišim, da se je ustavil voz pred hišo, da so prišli neki ljudje v kuhinjo in se nekaj bolj po tihem pogovarjajo. Nič nisem mogel ugotoviti, kdo je bil. Potem pa mi pridejo pravit, da so pripeljali nekoga na vozu, ki so ga zakopali v seno in ga tako peljali mimo partizanov. Ušel je iz Kočevskega Roga izpred jame in tudi pripovedoval, kako so jih pobijali. Sprejeli so ga in mu dali jesti, potem pa bo šel domov. Doma je bil nekje pri Ra-

keku. Ta je ušel od drugega transporta in so jih metali v drugo jamo kakor nas, ne v ono iz prvega transporta, nazadnje so jih pa prav tako minirali kakor nas, da so tiste skale zrušili v jamo. Tako je pripovedoval, ker je opazoval z nekega hriba in je videl, kako se je dvigal dim proti nebu in slišal močan pok.

Sedaj sem šele popolnoma spoznal, da mi je oni ranjenec v jami prav svetoval, da so v Krušnicah dobri protikomunistični ljudje, ker se je tudi ta, ki mu je bilo vse znano, tukaj sem zatekel in ravno k tej hiši kakor jaz. Zato se tudi nisem več bal, da bi me izdali. Četrty dan zvečer sem že malo vstal, se zavlekel v kuhinjo in se šele malo bolje umil. Bil sem tako umazan, da je bila taka voda, kakor bi se iz dimnika nakapala. Hoditi nisem mogel veliko, pa sem vseeno mislil, da bom po nekaj dneh šel dalje. Tisti večer sem šel spat bolj dobre volje in sem nekaj ur dobro spal. Drugi dan, to je bil peti, ko sem bil pri hiši, pa me pride žena preplašena klicat, naj hitro vstanem in odidem v gozd, ker partizani iščejo skrivače. Hitro sem vstal, žena pa mi je prinesla dve veliki žakljevinasti cunji, da sem si zavil noge. Dala mi je še velik klobuk in obleko, saj prej tako nisem imel nič drugega kot srajco in spodnje hlače. Pred hišo sem vzel še grablje na ramo in šepal z ženo proti gozdu, kot bi šel na travnik sušit seno. V gozdu je ona vedela za skrivno jamo, kjer se je včasih skrival njen mož in me peljala tja. Tam sva se dogovorila, da jo bom čakal do poldne, da mi prinese jest in malo za na pot, približno za tri dni hra-

ne. Ona mi je branila, da sploh ne bom mogel iti dalje, ker bom opešal kje v sredi pota. Potem mi je pa začela pripovedovati, da gredo vsako jutro ob železniški progi ljudje in iščejo slike in pisma, ki jih mečejo domobranci iz vlaka in da piše v njih: „Peljemo se proti Kočevju. Kaj nas tam čaka, ne vemo. Ali bomo zaprti ali nas bodo pobili. Zato molite za nas, če ostanemo živi.“ Narod je bil ves obupan, kajti, če bi vse pobili, potem ne bi ostalo nič fantov, ker je bilo vse pri domobrancih.

Preteklo je približno 14 dni, odkar sem padel v jamo, medtem časom pa so še vedno klali in morili domobrance. To pa zato vem, ker se je tisti dan slišalo močno bobnenje. Jaz sem mislil, da se kje za hribi pripravlja dež, kar bi mi bilo zelo po volji, ker bi imel med potjo vsaj dovolj vode. Najbolj me je namreč skrbela žeja, ki si je še vedno nisem popolnoma pogasil. Žena je sedela poleg mene in me gledala, kako sem s slastjo jedel mlečno kašo, ki mi jo je prinesla, da se bom pošteno najedel, preden grem dalje. Tudi ona je slišala grmenje, pa me vpraša, ali vem, kaj to pomeni. Dejal sem ji, da mislim, da bo dež. Ona pa mi pravi, da je tako grmenje slišati že vse dni, odkar vozijo domobrance v Kočevje in dalje v Rog. Še precej časa sva sedela tam in čakala na njeno sestro, ki je obljubila, da bo iz cunj sešila copate, ker bom v njih veliko lažje hodil kot pa z ovitimi nogami. Kmalu je prišla do jame in začela dajati že prej dogovorjene znake. Res mi je prinesla copate, ki so bile dovolj velike, da sem jih mogel obuti, čeprav sem imel noge vse zatekle. Še

bolj pa mi je prišlo, kar mi je prinesla v culi: kruh, krhlje, lešnike, mleko in žganje. Rekel sem, da imam tega dovolj za štirinajst dni, kajti če sem osem dni živel brez vode in hrane in skoro brez zraka, mi bo tudi to zadostovalo za štirinajst dni.

12. NAPREJ, NAPREJ BREZ MIRU

Obe sta hoteli, da ne bi šel dalje, ampak da bi še kar tam ostal in da bi mi one nosile hrano. Vendar ju nisem hotel poslušati, ampak sem se ravnal po tem, kar mi je narekoval nek notranji glas. Dejal sem jima, da nimata prav, ker me zadržujeta in mi branita dalje. Če ostanem tu še nekaj dni, bom gotovo nesrečen, če že ne na tem kraju, pa utegnem med potjo imeti nesrečo, da padem še enkrat komunistom v roke. Bal sem se komunistov tako, da sem že pri sami besedi komunist ves vstrepetal. Zdelo se mi je takrat, da moram od Krušnic do doma priti najmanj v treh dneh, četudi je v okolici še toliko partizanov in terencev, ki so takrat bili vsi oboroženi prav zaradi skrivačev, ki so jih lovili in izročali milici. Ko sta videli, da mi ne moreta zabraniti, da bi ne šel dalje, sta mi začeli dajati navodila, kako naj bom ves čas med potjo previden, da sploh ne smem iti v nobeno hišo po kake informacije ali prosit hrane, ker so po večini vsi zdaj postali rdeči, posebno napram tujcem, zame pa da bo še posebno nevarno, ker da sem ves šepast in kruljav, pa tudi takšno smešno obleko imam, da

bodo vsi takoj vedeli, da nisem domačin. Tega meni ni bilo treba praviti, ker sem bil že tako dovolj previden, da sem vsako stvar vnaprej pregledal ali je varno iti dalje ali je bolje počakati.

Svetinjo Matere božje sem imel pa še vedno pri sebi in sem se počutil, kakor da mi ne more nihče nič žalega storiti, ker je Marija pri meni in me brani in vodi, pa naj si bo po še tako nevarnih krajih: Imel sem tako zaupanje vanjo, da sploh ne bi odri-nil na pot, če bi mi jo kdo vzel, pa četudi bi imel še tako dobro orožje. – Ko sem prišel v Krušnice, sem prinesel s seboj tudi 3000 lir, ki jih je imel v srajci za robom zašite neki domobranec v jami. Temu jih je vzel Vinko Mravlje iz Brezovice in jih je sam shranil. Četrty dan pa, ko je tudi on umrl, pravzaprav se zadušil v dimu, sem mu jih pa jaz vzel in sem si mislil, da bo dobro, če jih dam le za en krompir ali za kos kruha. Bolje vsekakor, kot pa da zgrijejo tu notri. – Ponudil sem jih ženi za vso oskrbo, ki mi jo je izkazovala, pa jih ni hotela vze-ti. Zato sem ji naročil, naj da ves denar za maše za padle domobrance, ki leže mrtvi v Kočevskem Rogu, kar mi je tudi obljubila. Nato sem se ji za-hvalil za vso oskrbo, ki mi jo je izkazala v največji stiski in mi tako rešila življenje, ko me je vzela pod streho in mi dala vode in kruha. Bila je silno ža-lostna, ker sem odhajal tako slab in bolan. Rekla je, da ji je ravno tako hudo, ko me vidi, kot če bi videla pred sabo svojega sina v takem položaju, v kakršnem sem bil jaz, in da bi rajši sama šla na to križevo pot, če bi se dalo zamenjati, samo da bi bil

jaz prost, ko sem že tako zadosti hudega pretrpel. Malo časa je šla z mano, da mi je kazalo stezo, ki pelje čez hrib. Ona je šla naprej in nesla culo, jaz pa sem počasi šepal za njo. Včasih me je noga tako zbolela, da bi najrajši zavpil, pa sem se moral premagati, da bi me ženska ne slišala, ker bi mi potem gotovo spet branila iti dalje in me silila, naj še počakam, da se pozdravim.

Kmalu se je vrnila, jaz pa sem počasi šel proti domu. Najbolj me je morila misel, da domačih ne bom več dobil doma. Morda so tudi oni že pobiti in zmetani v kakšno jamo, če ne mogoče ravno v Kočevskem Rogu. Če pa jih dobim še žive, jim pa tudi ne smem povedati, kaj se je z nami zgodilo in odkoder sem jaz pobegnil. Tega ne smem povedati zlasti mami, ki je že tako bila živčno ubita, samo zaradi skrbi za otroke, ki smo bili vsi pri vojakih in se borili proti komunizmu, in je vedno pričakovala, kdaj bo dobila žalostno sporočilo, da je eden ali drugi ubit. In če jaz sedaj povem vse gorje, ki sem ga prestal, se ji bo gotovo zmešalo, kar bi tudi ne bilo nič čudnega. Nazadnje sem pa sklenil, da se bom zlagal, da sem jaz med potjo, ko smo šli v Kočevje, pobegnil partizanom in da za druge nič ne vem, kje so sedaj.

Ko se je znočilo, sem hodil korajžno, ker se nisem bal, da bi ponoči kdo rdečih hodil po gozdu. Tisto popotnico sem vedno po malem grizel in pri-lival žganje. Saj mleko sem takoj popil, ko se je žena poslovila, ker sem bil še vedno žejen in se nisem mogel strpeti. Počival sem tudi večkrat, celo

zaspal sem malo na smrekovih vejah, ki sem jih nalomil in si napravil posteljo pod drevesom.

Drugi dan sem prišel v bližino neke vasi, ki je nisem poznal in tako nisem vedel, kje se nahajam in sem se popolnoma zmešal v orientaciji. Sploh nisem vedel, ali grem proti domu, ali nazaj proti Kočevju; zato sem se splazil čisto do ceste, po kateri so se prevažali partizani na avtomobilih, tako da sem se večkrat moral skriti v grmovje in čakati. Začelo se je pa oblačiti in grmeti in vse je kazalo, da bo dež. Ljudje so delali po polju v dolini in premišljaval sem, kako bi prišel do koga in bi ga vprašal, kje sem in katera vas je to. Ko je začelo deževati, so šli skoraj vsi ljudje domov, samo dve ženski sta še ostali na njivi in nabirali zelenjavo za svinje. Jaz sem se bolj z bojaznijo kot s korajžo pognal na sredo doline do žensk in vprašal, katera vas je to. Povedali sta mi, da so Mlinci. Takoj sem vedel, kje sem, čeprav nisem bil prej še nikoli v življenju tam. Prestrašile sta se me, da bi si kmalu ne upali nič govoriti z mano. Čeprav jima nisem nič povedal, kdo sem, sta vseeno vedeli, da so mi komunisti nevarni. Samo to sta ponavljali bolj potihoma, naj lezem v gozd, da me ne dobijo partizani v roke. Nisem se dal kar tako odgnati. Ker me je začelo zebsti, sem ju prosil, naj mi dasta kak star suknjič, da ne bom v sami srajci hodil po dežju. Ker bi se me bile rade hitro znebile, sta mi obljubili in šli domov iskat. Dogovorili smo se, da naj prineseta do smreke, ki raste ob robu gozda. Poznal ju nisem nič in nisem vedel, kakšnega duha (prepričanja) sta, zato sem

šel daleč od srmeke in pazil, ali prideta sami ali kak partizan z njima.

Dež je precej padal. Ko sem opazil, da nese žena pod dežnikom neko cunjo, sem bil vesel, da me ne bo vsaj tako zeblo, moker sem bil pa že tako ves do kože. Prinesla mi je res neki suknjič in začela gledati okrog sebe, ali je kdo ne vidi. Zato sem se ji tudi jaz začel bližati, ko sem videl, da je sama. Stara je bila okrog 70 let in se je tudi ne bi bal, čeprav bi bil še tako zanič. Vzamem tisto kamižolo, ki je bila brez rokavov. Mislim, da so jo rabili za koruzo, kadar je bila zrela, kot strašilo vranam. Sedaj pa je meni jako prav prišla in sem je bil zelo vesel. Vprašal sem jo, ali je kaj partizanov v vasi. Povedala mi je, da jih je polna vas, da so ujeli nekega domobranca in ga toliko časa topli, da je povedal še za tri skrivače. Pripeljali so se z avtom, obkolili vas in vse obračajo v njej, da bi jih kje dobili. Rekla je, da jih ne bodo, da so že ušli v gozd. Nisem se veliko zadrževal tam, povedal sem, da so vsi domobranci pobiti in da naj molijo zanje, ker so vsi mučeniško umrli. Takrat niso v tistem kraju še nič vedeli, da so Angleži vse domobrance Titu izročili. Mislili so, da so še vedno na Koroškem in da bodo prišli nazaj kot zmagovalci in pregnali komuniste iz Slovenije. Zame ni nič dvomila, da sem bil v rokah rabljev, ker me je videla, kakšen sem bil. Povedal sem tudi za nekatere fante, ki so bili domobranci in sem jih dobro poznal od vojakov, da so vsi pobiti in da naj to pove domačim. Lačen sem bil že precej, saj mi je

že vsega zmanjkalo, zato sem vzel pod noge pot proti Kožleku.

Mislil sem, da bi tam staknil kaj za v usta. Zeblo me je, da sem se ves tresel in dež je lil kakor iz škafa. Ko sem se bližal Kožleku, je kazalo, da bo kmalu noč, da bo treba kje prenočiti v kakšni lopi, ker pod dežjem lahko zaspim za vedno. Tam sem zapazil nekega pastirja, ki je kar v dežju pasel krave. Grem do njega, da dobim pojasnilo, kje se nahajajo partizani. Ko pridem do njega, ga vprašam, ali je kaj „tovarišev“ v vasi. Reče, da jih sedaj ni, vendar da pridejo vsak dan dva- do tri-krat v patrolo. Potem mi pa še reče: „Stric, kar k nam pojdite, pa boste lahko prenočili in malo posušili se boste.“ Meni se je zdelo smešno, da me je klical za strica, saj vendar nisem bil še tako star. Imel sem komaj 24 let, pa da bi bil že tako star izgledal. Tako starega me je naredila obleka in prepadel obraz, posebno pa še suknjič brez rokavov in klobuk, ki mi je sedaj, ko je bil moker, skoraj zlezal čez ves obraz, tako je bil velik. Najprej sem hodil okrog vasi in opazoval, katera hiša je najbližje gozda. V tisto sem se namenil iti. Če bi bilo kaj nevarno, bi bil lahko hitro ušel. Šel sem čez neko lopo, v kateri je bila ena krava in ena koza. „Oho,“ sem si mislil, „tukaj bom pa dobil mleko, če Bog da.“ Počasi sem otipal vrata v hišo, iz katere je bilo slišati velik šunder. Vstopil sem. Okrog mize je sedelo precej otrok, za pečjo pa stara, že vsa siva ženica, ki je poslušala otroke, ki so brali knjigo. Vsi so ostrmeli, ko sem vstopil in buljili vame, kot bi še nikoli ne videli tu-

jega človeka. Pozdravil sem jih: „Dober večer!“ in še odgovora nisem dobil.

Zato sem začel prositi, naj mi dajo malo jesti, ker sem zelo lačen. Nekaj časa so se izgovarjali, da nimajo nič, da večerja še ni kuhana, kruha pa da nimajo. Končno so pa le videli, da sem res lačen, pa pravi ženica starejši hčeri, naj mi da mleka. Bila je že starejša in silno boječa. Jaz sem jih ogovarjal, da nisem hudoben, čeprav izgledam, ampak da sem pregnanec, ki se moram po gozdu skrivati pred rdečimi. Prinesla mi je celo latvico mleka. Pograbil sem jo z obema rokama in pil toliko časa, da sem jo izpraznil do zadnje kapljice. Po dolgem času sem se moral zasmejati tisti starki, ki se je tako zadržala na hčer. „Ali ti nisem rekla, da mu daj samo eno skodelico, da bo vse požrl.“ Jaz sem se opravičeval, naj mi ne zamerijo, da sem vse popil, ker sem bil zelo potreben mleka, da nisem mogel prenehati, dokler je bilo kaj v latvici. Ženska je pa kar naprej nekaj nerazumljivega brundala, jaz sem se pa lepo zahvalil za mleko – ne vem, ali je slišala ali ne – in voščil lahko noč. Mnogo bolje sem se počutil po mleku. Vse laže sem hodil in tudi zeblo me ni več tako. Bal sem se, da sem ga malo polomil, ker sem popil vse mleko, ker sedaj mogoče ne bodo imeli kaj večerjati, če so že poprej pomolzli kravo in kozo. Skoraj se je že stemnilo, ko sem šel dalje in videl, da je v bližini majhen kozolček in da bi se dalo tam dobro prenočiti, če je gori kaj slame. Samo to me je skrbelo, ali bom mogel priti gor tako, da me ne bo nihče videl. Srečal sem starega

moža in vprašal, koliko je še do Vrha, pa pravi, da v eni uri lahko pridem tja, čeprav bolj počasi hodim. Tam pa bi se moral javiti pri županu, če bi hotel prenočiti, ker so zdaj take postave, odkar so osvojenjeni. Jaz pa sem si mislil: „Mene ne bo videl ne Vrh, ne župan, ampak tista lopa, ki tamle stoji, samo da ti, možiček, malo odideš.“ Ko je odšel mož, sem šel v lopo, kjer je bilo malo zdrobljene slame. Zakopal sem se vanjo in zaspal.

Ko sem se zbudil in se skopal iz slame, je bilo sonce že visoko in začelo me je skrbeti, kako bom prišel do gozda. Okrog je bilo vse polno ljudi, ki so kosili in razkopavali seno. To sem vedel, da čakati ne smem, ker lahko pridejo partizani, potem bo pa še bolj nevarno. Zato sem skočil dol in jo počasi mahal mimo ljudi s palico v roki. Vse me je gledalo, a nihče me ni ogovoril. Meni se je še bolj zdelo, da so me pustili v miru. Prišel sem do Krke. Bila je precej globoka in široka ter sem moral dolgo čakati, da se je znočilo. Potem sem se najprej napil. Čeprav je bila voda bolj topla kakor mrzla, mi je vendar dobro dela. Nato sem šel kar oblečen v vodo in jo preplaval. Po glavni cesti nisem mogel hoditi, ker je bila zelo prometna, po njej je drvelo več avtomobilov. Hodil sem po stranskih poteh, se ustavil v vsaki vasi in prosil hrane. Posrečilo se mi je, da sem dobil tu pa tam kako skorjo kruha, splošno so mi pa ljudje dejali, da ničesar nimajo. Vsepovsod sem pripovedoval, kaj so partizani naredili z domobranci, toda ljudje mi niso verjeli, ampak so mi hiteli zatrjevati, da so pravili partizani, ki so prišli v vasi, da

bi bilo vse dobro, ako le ne bi bilo domobrancev v Avstriji, ker imajo tako še vedno strah pred njimi. Neki očanec me je celo nahrulil, naj se poberem, ker lažem. Odgovoril sem mu, naj se ne tolaži s tem, kajti nikdar več ne bo videl sina, ki ga je imel pri domobrancih. Tako sem hodil dalje in dalje, dokler nisem zagledal z nekega hriba domačo vas.

Zopet nisem vedel, kam naj se obrnem. Kako naj pridem do domače hiše, ker so v vasi gotovo partizani, saj so bili v vseh vaseh po Dolenjskem. Premišljeval sem in premišljeval, kajti vedel sem, da bi bil poleg domače hiše samo še v neki drugi hiši varen. S tem nočem reči, da so bili vsi prebivalci partizani oziroma komunisti, ampak pri nas so ljudje taki, da ne znajo molčati, ampak radi vse zblebetajo. zato sem čakal noči. Vendar sem ostal v bližini njiv, da bi mogoče iz razgovorov ljudi kaj natančnega zvedel. Naši ljudje so namreč taki, da zelo glasno govore in se jih daleč sliši. Tako sem kmalu zvedel, da je baš v zadnjem času prišel v vas oborožen oddelek partizanov, ki so pobirali ljudi, kateri so se jim zdeli sumljivi. Poleg teh so venomer izpraševali po skrivačih, ki jih je bilo veliko v bližnjih gozdovih. Zvedel sem tudi, da je v naši vasi glavno poveljstvo partizanov in da do svoje rodne hiše ne bom mogel priti. Sklenil sem torej, da grem k sorodnikom, ki žive eno uro od moje rodne vasi. Najbolj me je skrbelo, kako bom prekoračil cesto, po kateri je mrgolelo partizanov, po cesti so patruljirali ali pa stali v določeni razdalji. Prišel sem nekaj metrov do ceste, pa sem se moral vrniti, kajti

zagledal sem stražarja. Upal sem, da bom lahko ponoči prečkal cesto, toda bilo je vse zaman, kajti bilo je preveč svetlo. Končno mi ni preostajalo drugega, da sem šel preko ceste v neki vasi, kjer so bili ljudje še pokonci. Tako sem upal, da ne bom vzbujal suma. Res sem šel samo nekaj metrov mimo nekega partizanskega stražarja, ki mi pa ni nič rekel. Ko sem se nekoliko oddaljil od njega, sem jo hitro zavil iz vasi na njive.